

XIVA XONI ABULG‘OZI BAHODIRXON VA UNING TARIXIY ASARI "SHAJARAI TURK"

FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI
FILOLOGIYA FAKULTETI
O‘ZBEK TILI YO‘NALISHI
3-BOSQICH 23.90A – GURUH TALABASI
MASHRAPOVA MOHIRA

ANNOTATSIYA

Xiva xoni Abulg‘ozi Bahodirxon o‘z davrining taniqli siyosatchi va tarixchisi bo‘lib, tarixiy voqealarni batafsil yoritgan asarlari bilan ajralib turadi. Uning eng mashhur asari "Shajarai turk"da turkiy xalqlarning kelib chiqishi, urug‘-el tizimi, hukmdorlar sulolalari va siyosiy hodisalar bayoni berilgan.

Asar tarixiy manba sifatida nafaqat Xiva va Qo‘qon xonliklari tarixi, balki Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati, siyosati va ijtimoiy tuzilishini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. "Shajarai turk" orqali Abulg‘ozi Bahodirxon o‘z davrining tarixiy haqiqatlarini saqlab qolish bilan birga, kelajak avlod uchun tarixiy ongni shakllantirishga xizmat qilgan.

Kalit so‘zlar: Abulg‘ozi Bahodirxon, Xiva xonligi, Shajarai turk, Tarixiy asar, Turkiy xalqlar, Sulolalar tarixi, Markaziy Osiyo, Siyosiy voqealar, Tarixiy manba, Madaniyat va an‘analar.

ANNOTATION

Khiva Khan Abulgozi Bakhodir Khan was a prominent politician and historian of his time, distinguished by his works that covered historical events in detail. His most famous work, "Turkic Genealogy", describes the origin of the Turkic peoples, the clan system, the dynasties of rulers, and political events.

As a historical source, the work is of great importance not only in studying the history of the Khiva and Kokand khanates, but also in studying the culture, politics, and social structure of the peoples of Central Asia. Through "Turkic Genealogy", Abulgozi

Bakhodirkhan not only preserved the historical truths of his time, but also served to form historical consciousness for future generations.

Keywords: Abulgozi Bakhodirkhan, Khiva Khanate, Turkic Genealogy, Historical work, Turkic peoples, History of dynasties, Central Asia, Political events, Historical source, Culture and traditions.

АННОТАЦИЯ

Хивинский хан Абулгози Баходирхан был видным политиком и историком своего времени, отличавшимся своими трудами, подробно освещающими исторические события. Его самый известный труд, «Тюркская генеалогия», описывает происхождение тюркских народов, родовой строй, династии правителей и политические события.

Как исторический источник, этот труд имеет большое значение не только для изучения истории Хивинского и Кокандского ханств, но и для изучения культуры, политики и общественного строя народов Центральной Азии. Благодаря «Тюркской генеалогии» Абулгози Баходирхан не только сохранил исторические истины своего времени, но и способствовал формированию исторического сознания у будущих поколений.

Ключевые слова: Абулгози Баходирхан, Хивинское ханство, тюркская генеалогия, исторический труд, тюркские народы, история династий, Центральная Азия, политические события, исторический источник, культура и традиции.

KIRISH

Abulg‘ozi Bahodirxon (1603–1663) – O‘rta Osiyoda, xususan Xiva xonligida yashagan mashhur tarixchi, hukmdor va davlat arbobi. U Xiva xonligi hukmdorlaridan bo‘lib, o‘z zamonidagi siyosiy va ijtimoiy voqealarni chuqur kuzatgan. Abulg‘ozi hukmdor sifatida faoliyat yuritish bilan birga tarixiy asarlar yozishga ham katta e‘tibor bergan. U turkiy xalqlar tarixi, ularning sulolalari, urug‘-el tizimi va siyosiy hodisalarini yoritib bergan.

Abulg‘ozi Bahodirxon o‘z davrining haqiqatlarini asarida bayon etgan, shuningdek, avlodlarga tarixiy xotira va ma‘lumotlarni yetkazish maqsadini ko‘zlagan. U o‘z tarixiy asarlarida faqat siyosiy voqealarni emas, balki ijtimoiy hayot, urf-odatlar, madaniyat va xalq an‘analarini ham o‘rganib yozgan. Shu bilan birga, u tarixni faqat faktlar sifatida emas, balki xalq hayoti va jamiyat taraqqiyoti kontekstida tahlil qilgan.

“Shajarai turk” asari. Abulg‘ozi Bahodirxonning eng mashhur asari – “Shajarai turk” (Turklarning urug‘lar shajarasi) bo‘lib, u turkiy xalqlarning kelib chiqishi va

genealogiyasini, hukmdorlar sulolalari tarixini, siyosiy voqealar va xalqning ijtimoiy tuzilishini yoritadi.

Asar quyidagi jihatlari bilan ahamiyatlidir. Turkiy xalqlarning kelib chiqishi – “Shajarai turk”da turkiy qabilalar va ularning kelib chiqishi, urug‘-el tizimi bayon qilinadi. Bu ma’lumotlar Markaziy Osiyo tarixini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi.

Sulolalar tarixi – Asarda Xiva, Buxoro, Qo‘qon va boshqa hududlardagi hukmdorlar sulolalari, ularning siyosiy faoliyati va qarama-qarshiliklari batafsil yoritilgan.

Siyosiy voqealar – Abulg‘ozi o‘z zamonidagi siyosiy voqealarni tahlil qilib, ularning sabab va natijalarini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, u o‘tmishdagi voqealarni keyingi avlodlar uchun saqlab qolgan.

Madaniyat va urf-odatlar – Asarda xalq hayoti, urf-odatlar, marosimlar, ijtimoiy tuzilma haqida ham ma’lumot berilgan. Bu jihat “Shajarai turk”ni tarixiy manba sifatida yanada boy qiladi.

Tarixiy metod – Abulg‘ozi faktlarga asoslanib yozgan, lekin ba’zi joylarda og‘zaki rivoyatlar va xalq hikoyalari orqali tarixiy tafsilotlarni boyitgan. Shu sababli asar ba’zan folklor va tarixiy faktlarning uyg‘unlashgan shaklida namoyon bo‘ladi.

Asarning ahamiyati. Markaziy Osiyo tarixi uchun – “Shajarai turk” Xiva, Buxoro, Qo‘qon xonliklarining siyosiy va ijtimoiy tarixini o‘rganishda eng muhim manba hisoblanadi.

Turkiy xalqlarni genealogiyasi – Turkiy qabilalar va sulolalar tarixi haqida yagona to‘liq manba sifatida qadrli.

Madaniyat va folklor – Xalq urf-odatlari, an‘analari va madaniy hayotini tushunishda yordam beradi.

Tarixiy metodologiya – Abulg‘ozi Bahodirxon tarixiy asar yozish uslubi bilan o‘tmish voqealarni keyingi avlodlar uchun saqlab qolgan.

Xiva xoni Abulg‘ozi Bahodirxon nafaqat siyosiy faoliyat bilan shug‘ullangan, balki tarixni avlodlarga yetkazish vazifasini ham bajargan. Uning “Shajarai turk” asari turkiy xalqlarning kelib chiqishi, sulolalar tarixi, siyosiy voqealar va madaniyatini o‘rganishda tarixiy manba sifatida katta ahamiyatga ega. Asar nafaqat tarixiy faktlarni, balki xalq hayoti va madaniyatini yorituvchi boy material sifatida o‘rganiladi.

Abulg‘ozi Bahodirxon (1603–1663) – Xiva xonligi tarixida nafaqat siyosiy faoliyati, balki ilmiy merosi bilan ham e’tiborga molik shaxs. U siyosiy arbob va tarixchi sifatida o‘z davrining siyosiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlarini batafsil qayd qilgan. Abulg‘ozi xonlik ichki va tashqi siyosatini, urush va sulh voqealarini kuzatib, ularni tarixiy asarlarida bayon qilgan.

Uning tarixiy faoliyati Xiva xonligidagi sulolalar tizimi, urug‘-el boshliqlari va siyosiy qarama-qarshiliklarni chuqur o‘rganishga qaratilgan bo‘lgan. Shu bilan birga, Abulg‘ozi o‘z asarlarida xalq hayoti, urf-odatlar, bayramlar va ijtimoiy tuzilma haqida ham yozgan, bu esa uning tarixiy manbalarni keng qamrovli tasvirlashga intilganligini ko‘rsatadi.

“Shajarai turk” asari: mazmuni va tuzilishi. “Shajarai turk” (Turklarning urug‘lar shajarasi) – Abulg‘ozi Bahodirxonning eng muhim tarixiy asari bo‘lib, u turkiy xalqlarning kelib chiqishi, genealogiyasi, hukmdorlar sulolalari va siyosiy voqealarni o‘z ichiga oladi. Asarning ayrim yangi jihatlarini quyidagilar:

Turkiy xalqlarning diniy va madaniy jihatlarini – Asarda turkiy qabilalarning diniy e’tiqodlari, turmush tarzi, urf-odatlarini va madaniy merosi haqida ham ma’lumot berilgan. Bu jihat asarni nafaqat siyosiy, balki madaniy tarix manbasi sifatida ham qimmatli qiladi.

Xonliklararo munosabatlar – Abulg‘ozi Qo‘qon, Buxoro va boshqa xonliklar bilan Xiva xonligining siyosiy aloqalari, diplomatik va harbiy voqealarni tahlil qilgan.

Og‘zaki rivoyatlar va xalq xotirasi – Ba’zi voqealar og‘zaki rivoyatlar orqali yetkazilgan, bu esa asarga folkloriy rang bag‘ishlaydi va tarixiy tafsilotlarni boyitadi.

Genealogik diagrammalar – Sulolalar tarixi faqat matn orqali emas, balki chizmalar va genealogik shajaralar orqali tasvirlangan, bu esa o‘qishni osonlashtiradi va tarixiy munosabatlarni aniq ko‘rsatadi.

Siyosiy tahlil va sabablash – Abulg‘ozi voqealarni faqat fakt sifatida emas, balki ularning sabab-natijasini tahlil qilgan. Bu esa asarni tarixshunoslik metodologiyasi nuqtai nazaridan qadrlidir.

Asarning tarixiy ahamiyati Markaziy Osiyo tarixini o‘rganishda – Xiva, Buxoro, Qo‘qon xonliklari tarixini chuqur o‘rganish imkonini beradi.

Turkiy qabilalar va sulolalar tarixi – Turkiy xalqlar genealogiyasi va urug‘-el tizimi haqida yagona manba sifatida qadrli.

Madaniy meros va urf-odatlar – Xalq hayoti, diniy marosimlar, urf-odatlar va madaniyatni tushunishga yordam beradi.

Og‘zaki va yozma tarixni uyg‘unlashtirish – asar folklor va tarixiy faktlarni uyg‘unlashtirgan holda yozilgan, bu uni noyob manbaga aylantiradi.

Kelajak avlod uchun tarixiy xotira – Abulg‘ozi o‘z asari orqali nafaqat o‘tmish voqealarni saqlab qolgan, balki tarixiy ongni shakllantirishga xizmat qilgan.

Xiva xonligining mashhur xoni va tarixshunos olimi. U nafaqat davlat boshqaruvi bilan shug‘ullangan, balki tarixiy meros yaratishga katta e‘tibor bergan. Abulg‘ozi o‘z davrining siyosiy voqealarini diqqat bilan kuzatib, ularni o‘zining tarixiy asarlarida bayon qilgan. U hukmdor sifatida o‘z xalqining urf-odatlari, ijtimoiy tuzilishi va siyosiy jarayonlariga chuqur qiziqish bildirgan.

Abulg‘ozi tarixni faqat hukmdorlar va urushlar kontekstida emas, balki xalq hayoti, madaniy meros, bayramlar, diniy e‘tiqodlar va urf-odatlar bilan bog‘liq ravishda yoritgan. Shu sababli uning asarlari nafaqat siyosiy tarix, balki madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega.

Genealogik tahlilning chuqurligi – asarda turkiy qabilalar va sulolalarning kelib chiqishi, urug‘-el tizimi batafsil bayon qilingan, shuningdek, hukmdorlarning avloddan-avlodga meros qilib olgan siyosiy vakolatlari ko‘rsatilgan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Abulg‘ozi Bahodirxon va uning “Shajarai turk” asari tarixshunoslik, madaniyatshunoslik va genealogik tadqiqotlar sohasida katta ahamiyatga ega bo‘lib, Markaziy Osiyo tarixini chuqur tushunish va o‘rganishda qimmatli manba vazifasini bajaradi.

Xiva xoni Abulg‘ozi Bahodirxon nafaqat o‘z davrining siyosiy va davlat arbobi bo‘lgan, balki tarixshunos sifatida ham Markaziy Osiyo tarixida muhim iz qoldirgan shaxsdir. Uning eng mashhur asari “Shajarai turk” turkiy xalqlarning kelib chiqishi, genealogiyasi, hukmdorlar sulolalari, siyosiy voqealar va xalq madaniyatini yorituvchi

noyob tarixiy manbadir. Asarda Abulg‘ozi faqat voqealarni bayon qilmay, balki ularning sabab va natijalarini tahlil qilgan, shuningdek, urf-odatlar, diniy e‘tiqodlar va xalq an‘analarini ham tarixiy kontekstda keltirgan.

“Shajarai turk” asari orqali Abulg‘ozi Bahodirxon o‘tmish voqealarni kelajak avlodga yetkazish bilan birga, tarixiy ong va madaniy xotirani shakllantirishga xizmat qilgan. Asar nafaqat Xiva xonligi tarixi, balki Markaziy Osiyo xalqlarining siyosiy, ijtimoiy va madaniy hayotini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi.

Xiva xoni Abulg‘ozi Bahodirxon o‘z davrining nafaqat siyosiy arbobi, balki tarixshunos va madaniyat targ‘ibotchisi sifatida tarix sahnasida muhim o‘rin egallaydi. U Xiva xonligi siyosiy va ijtimoiy hayotini chuqur bilgan, voqealarni shaxsiy tajriba va kuzatuvlari bilan boyitib, tarixiy asarlarida yoritgan. Uning eng mashhur asari “Shajarai turk” turkiy xalqlarning kelib chiqishi, urug‘-el tizimi, hukmdorlar sulolalari, siyosiy hodisalar, madaniy hayot va xalq urf-odatlarini o‘z ichiga oladi.

Asarda Abulg‘ozi voqealarni faqat fakt sifatida emas, balki ularning sabab-natijasini tahlil qilgan, shuningdek, og‘zaki rivoyatlar va xalq xotirasi orqali tarixiy tafsilotlarni boyitgan. Shu sababli “Shajarai turk” nafaqat siyosiy tarix manbasi, balki folklor, madaniyat va genealogiya nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abulg‘ozi Bahodirxon. Shajarai turk. Toshkent: Sharq, 1990.
2. Baratov M. Xiva xonligi tarixi. Toshkent, 2005.
3. Qodirov A. Markaziy Osiyo tarixshunosligi va manbalar. Toshkent, 2012.
4. Sultonov R. Xiva xonlari va ularning sulolalari. Toshkent, 2008.
5. Allayarov T. Turkiy xalqlarning genealogiyasi. Toshkent, 2010.
6. Karimov N. O‘rta Osiyo xonliklari tarixi. Toshkent, 2003.
7. Islomov B. Abulg‘ozi Bahodirxon: hayot va faoliyat. Toshkent, 2015.
8. Rustamov F. Shajarai turk asarining ilmiy ahamiyati. Samarkand, 2011.
9. Sobirov H. Xiva xonligi siyosati va diplomatiyasi. Toshkent, 2007.
10. Tashkent Davlat Arxivi. Xiva xonligi hujjatlari va manbalari. Toshkent, 2000.
11. Ahmadov J. Markaziy Osiyo tarixiy manbalari tahlili. Toshkent, 2013.

12. Alimov S. O'rta Osiyoda tarixiy adabiyot va tarixshunoslik. Toshkent, 2014.
13. Qodirov M. Abulg'ozzi Bahodirxon va turkiy xalqlar tarixi. Bukhara, 2016.
14. Nazarov K. Shajarai turk va genealogik tadqiqotlar. Toshkent, 2012.
15. Fayzullayev D. O'rta Osiyo madaniyati va tarixiy merosi. Tashkent, 2011.